

DE DICHTERES ANNA MARIA VAN SCHURMAN (1607-1678) EN RHENEN

A.J. de Jong

Bij het genealogisch/heraldische onderzoek te Rhenen, dat C.L. van Otterlo en ik deden met betrekking tot het onlangs verschenen boek 'Genealogie en Heraldiek te Rhenen' kwamen we bij de beschrijving van de graven in de Cunerakerk door Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins het volgende tegen bij graf No. 39: "....rf de Wel.... van Harf weduwe van Sch.... hier begraven met haeren outste soon".

Het betreft hier naar alle waarschijnlijkheid het graf van Eva van Harf, geb. te Keulen, die te Keulen 5.11.1602 trouwde met Frederik van Schurman, geb. Antwerpen 22.10.1564. Hun oudste zoon was Hendrik Frederik van Schurman. Echter veel bekender was hun kunstzinnige en geleerde dochter Anna Maria van Schurman, geb. Keulen 5.11.1607, overl. Wieweurd 4.5.1678.

Er is veel over deze Anna Maria van Schurman geschreven. Ze wordt wel de Utrechtse Minerva genoemd, een 'miraculum naturae', de 'geleerdste maagd'. Als eerste vrouw van Nederland woonde talenwonder Anna Maria van Schurman vanachter een schotje in de aula van het Academiegebouw universitaire disputen bij. Roem verwierf ze met haar 'Dissertatio', een verhandeling over de 'geschiktheid van de vrouwelijke geest voor de wetenschap en de letteren', welke binnenkort in het Nederlands verschijnt.

Anna Maria van Schurman werd in 1607 in Keulen geboren. Haar Calvinistische vader was een koopman uit de zuidelijke Nederlanden (Antwerpen), die om geloofsredenen tijdens het bewind van Alva via Frankfurt in 1593 naar Keulen was uitgeweken. Haar moeder, Eva von Harff, kwam uit het Rijnland. Toen rond 1615 ook in Keulen de grond voor gereformeerden te heet onder de voeten werd, verhuisde het gezin naar Utrecht waar ze een huis in het straatje Achter de Dom betrokken. Er bevindt zich in de gevel van het huis waar de familie Van Schurman woonde nog een gedenksteen, die hieraan herinnert.

Als meisje uit de hogere burgerij krijgt Van Schurman een goede opleiding. Ze oefent zich vooral in de kunstzinnige vaardigheden: papierknippen, boetseren, dichten, schilderen en houtsnijden.

*Anna Maria van Schurman (1607-1678; foto
Iconographisch Bureau)*

Haar broers Hendrik Frederik (1603-1632), Johan Godschalck (1605-1664) en Willem (1610-1615) krijgen meer intellectueel gericht onderwijs van een huisleraar en van hun vader. Anna Maria is daarbij vaak aanwezig en blijkt talent te hebben. Zo vult zij haar broers voortdurend aan als zij een antwoord schuldig blijven. Dit leidt er uiteindelijk toe dat haar vader zegt: "Volg jij die lessen dan ook maar".

Eenmaal in Utrecht, waar de familie leeft van de opbrengsten van de huizen en landerijen die ze bezit, correspondeert Van Schurman met tal van geleerden in Europa. Ze raakt bevriend met de theoloog Gisbertus Voetsius, die vlakbij woont. Bij hem studeert ze theologie en oosterse talen. Vermoedelijk waren dit lessen bij Voetsius thuis. Hij was het die haar toestemming gaf om vanachter een schot of gordijn de disputen tussen hoogleraren en studenten in het academiegebouw te volgen.

Ze was dan ook theologisch goed onderlegd en had een fabelachtige kennis van talen. Zo sprak ze Frans, Engels, Duits, schreef in Latijn en correspondeerde in het Grieks. Daarnaast beheerste ze ook nog veel oosterse talen waaronder Hebreeuws, Aramees en Arabisch. Die voorkeur voor oosterse talen is niet zo vreemd omdat het voor haar een poging was om de brontaal van de bijbel te achterhalen.

Haar wetenschappelijke talent bracht haar onder andere in contact met geleerden en dichters als Constantijn Huygens; ook was ze bevriend met de bekende Aernout van Buchell, die haar familiewapen met wapenkwartieren optekende in zijn 'Liber Armorum'. Daarnaast zijn vele gedichten van haar bewaard gebleven.

De oudste dochter van de later te Rhenen wonende 'Winterkoning' Frederik V van de Paltz en Elisabeth Stuart, Elisabeth, onderhield een vertrouwelijke briefwisseling met Anna Maria van Schurman. Ook zij beheerste naast de belangrijke Europese talen tevens de teken- en schilderkunst. Elisabeth bezocht Anna Maria van Schurman vaak in Utrecht en raakte met haar bevriend. Hoewel ze later verschillende theologische richtingen aanhingen, bleven ze bevriend.

Dit verklaart mogelijk waarom haar moeder en oudste broer in de Cunera-kerk te Rhenen zijn begraven; immers de uitgeweken Frederik V van de Paltz, neef van prins Maurits woonde met zijn gezin te Rhenen.

Na de dood van haar moeder neemt ze de zorg van haar twee tantes op zich en begint een wat meer teruggetrokken leven te leiden. Ze raakt in de ban van de predikant Jean de Labadie, die breekt met de gereformeerde kerk en een soort huiskerk van wedergeborenen opricht. Zij sluit zich bij deze beweging aan en in 1669 verhuist ze daardoor naar Amsterdam. Deze 'Labadisten' pretendeerden dat zij de ware kerk vertegenwoordigden. Ze waren dus min of meer de eerste sekte van de gereformeerde kerk.

Anna Maria van Schurman leidt vervolgens een ingetogen leven en reisde veel met de prediker Jean de Labadie mee. Zo vertrok zij met de Labadisten in 1670 naar Hertford in Westfalen, waar haar vroegere vriendin, prinses Elisabeth van de Paltz, de groep onderdak bood. Twee jaar daarna vertrokken men naar Altona bij Hamburg en tenslotte in 1675 naar het Walta-slot in het Friese Wieuwerd, de nieuwe pleisterplaats van de Labadisten, waar zij op 4 mei 1678 ongehuwd overleed en werd begraven.

Enkele van haar kunstwerken zijn thans nog te zien in 't Coopmanshûs in Franeker en het Centraal Museum in Utrecht.

Bronnen

1. Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins, 'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Utrecht'(Utrecht 1919), p. 146.
2. Dr. G.D. Schotel, 'Anna Maria van Schurman' ('s-Hertogenbosch 1853).
3. 'Utrechtse biografieën' (Amsterdam/Utrecht 1995), p. 164.
4. Marjan Slob, 'Illuster 4 - september 1996', een uitgave van de Universiteit van Utrecht, p. 9.
5. M. de Baar, e.a., 'Anna Maria van Schurman (1607-1678). Een uitzonderlijk geleerde vrouw'(Zutphen 1992).
6. Dr. A.J. de Jong en C.L. van Otterlo, 'Genealogie en Heraldiek te Rhenen' (Voorthuizen 1996), p. 286 e.v.